

RASTI 2 Teollistumisen aikaa ja tehtaan taikaa

Teollistumisen aika alkoi Myllysaarella vuonna 1871. Tamperelaiset apteekkari Edvard Julius Granberg, liikemies Carl Oskar Willgren ja konttoristi Carl Johan Helin hankkivat omistukseensa tontteja Myllysaaresta, jonne Naakan ja Partalan entisille myllytonteille alettiin rakentaa puuhiomoa ja paperitehdasta. Tehdasyhtiölle, joka pian sai nimen Aktiebolaget Walkiakoski, myönnettiin toimilupa vuonna 1872 ja paperin valmistus alkoi vuotta myöhemmin. Vielä samana vuonna hankittiin toinen paperikone ja pian vielä kolmaskin. Tehdas oli Suomessa ensimmäinen, jossa puuhiomo rakennettiin suoraan paperitehtaan yhteyteen.

Ensimmäiset paperitehtaan rakennukset Myllysaarella olivat puisia. Itse tehdas oli L-kirjamen muotoinen hirsirakennus, jonka toisessa päässä oli puuhiomo ja toisessa paperikoneet. Erikseen rakennettiin makasiini sekä yhdistetty asuin- ja konttorirakennus. Mylly toisensa jälkeen sai väistyä tehtaan laajenemisen tieltä. Vuoteen 1907 mennessä viimeinenkin vesimylly purettiin ja koski oli kokonaan tehdasyhtiön hallussa. Vähäkosken uoma täytettiin ja vesi ohjattiin vesiruuhiin.

1880-luvulla tehtaan hirsirakennus korvattiin tiilisellä. Tästä vaaleaksi rapatusta rakennuksesta on yhä jäljellä pätkä seinämuuria ja muutama täyskaari-ikkuna museon eteläseinän alaosassa. Seuraavalla vuosikymmenellä tehdasta laajennettiin ja korotettiin. Saaren keskelle, maantien sivuun valmistui vuonna 1892 kaksikerroksinen punatiilinen tehdasrakennus. Rakennus muodostaa pääosan nykyisestä Myllysaaren museon Isopuoli – nimisestä rakennuksesta. Vuosikymmenen lopulla kaikki tehtaan julkisivut uusittiin punatiilisiksi vastaamaan ajan teollisuusrakennusihanteita.

Vuonna 1901 Myllysaaren tehdasrakennukset tuhoutuivat tulipalossa. Pystyyn jäi vain osa tiilisistä ulkoseinistä. Kolmesta vanhimmasta koneesta koottiin yksi uusi paperikone "Rähjä", joka sijoitettiin kanavan vastarannalla Tervasaarella toimineen sellutehtaan yhteyteen. Palaneiden koneiden tilalle ostettiin kaksi uutta konetta. Paperikone numero neljä voitiin kunnostaa. Vanhat säästyneet paperitehtaan seinät säilytettiin, mutta esimerkiksi rakennuksen keskellä ollut kattilahuone jouduttiin rakentamaan uudelleen.

Tehtaan uudisrakennussuunnitelmat laati arkkitehti Birger Federley. Suunnitelmat noudattelivat pitkälti paloa edeltäneitä rakenteita. Tulipalon jälkeen päätettiin myös rakentaa vesitorni sprinkler-sammutusjärjestelmän tarpeisiin.

1900-luvun alussa saaren etelärannalla olleet puiset makasiinit purettiin ja vuosina 1902-1906 rakennettua korjauspajan rakennusta, nykyistä museon Vähäpuoli-rakennusta, laajennettiin. Rakennuksen alakerrassa toimi korjauspajan lisäksi valimo ja yläkerrassa olivat tilat puusepänerstaalle ja sähköerstaalle.

1900-luvun alun tehtaan laajennusten myötä Myllysaari kävi pian ahtaaksi ja paperiteollisuuden painopiste alkoi siirtyä yhä enemmän Myllysaaresta mantereelle Tervasaareen. Asian ratkaisi lopullisesti vuonna 1938 Myllysaarella riehunut tulipalo, joka tuhosi paperikonesalin ja sen yläpuolisen paperisalin. Toinen koneista vaurioitui niin pahoin, että se romutettiin ja toinen siirrettiin Tervasaareen. Palanut läntinen siipi purettiin ja kattilahuoneen tilalle rakennettiin kaksi tehdassalia. Paperitehtaan aika Myllysaarella oli tullut tiensä päähän.